

Ірина Кичук,

здобувачка вищої освіти
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Віктор Гладуш,

доктор педагогічних наук,
професор кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ОСНОВНІ НАПРЯМИ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Діти з особливими освітніми потребами, зокрема, з порушеннями мовленнєвого розвитку відповідно до освітніх стандартів мають право на отримання логопедичної допомоги в закладах освіти. Логопедична допомога передбачає індивідуальну, системну та цільову корекційно-розвивальну роботу логопеда з метою усунення вад мовлення. Для цього складається індивідуальна програми розвитку мовлення дитини. Цю функцію можуть виконати як спеціалізована установа (ІРЦ) так і логопеди ДЗО, дитячої поліклініки тощо. За результатами оцінювання фахівцями складається корекційно-розвивальна програма.

Означимо основні етапи роботи логопеда під час діагностики мовленнєвих порушень.

1 ЕТАП. Встановлення дітьми співробітництва особистісного, емоційного і ділового. Необхідною умовою цього етапу є проходження дитиною адаптаційного періоду. Вчитель-логопед спостерігає за дитиною в ситуації спілкування з педагогами, з батьками, з однолітками в самостійній та ігровій діяльності. Логопед пропонує дитині чи групі дітей пограти, приносить із собою яскраві іграшки, щоб зацікавити дітей, викликати їхню довіру. Тривалість першого етапу з кожною дитиною може бути різною, це залежить від того, як швидко педагог налагодив контакт із конкретною дитиною.

В даному випадку доцільно проводити ігри для встановлення особистісного контакту: "Знайди іграшки". У кульковому басейні для розвитку дрібної моторики пальців рук заховані дрібні яскраві іграшки. Педагог показує дитині, як треба шукати іграшки, дістаючи одну чи дві, потім пропонує виконати такі самі дії. Необхідно радіти разом із дитиною

кожній новій знахідці, що допоможе швидкому встановленню контакту [10, с. 82].

Можуть бути корисними ігри з ляльками БІ-БА-БО. Педагог приносить у групу ляльку БІ-БА-БО (найкраще, якщо це буде якась тварина - зайчик, собачка тощо). Собачка за допомогою логопеда робить різні дії: сидить, бігає, п'є молоко та ін. Педагог у цей час коментує все, що відбувається, і одночасно спостерігає за реакцією дитини. Якщо дитина реагує емоційно та позитивно, собачка «просить», щоб малюк її погладив, пограв із нею. На даному етапі вчитель-логопед повинен виявити фантазію, і навіть акторські здібності, щоб якнайшвидше повернути до себе дітей і приступити до наступного етапу.

2 ЕТАП. Комплексне обстеження дитини. Роботу на даному етапі починати необхідно з ретельного збирання та вивчення анамнестичних даних. Наступний крок – обстеження. Обстежуючи стан пізнавальної, мовленнєвої діяльності, стану фонетико-фонематичного ладу, дрібної та загальної моторики, стану емоційно-вольової сфери, дитині пропонуються завдання.

Оцінюючи виконання завдань на обстеження пізнавальної сфери логопед відзначає самостійність виконання завдань, зацікавленість, вміння співвідносити свої дії, виконувати завдання за запропонованим зразком, порівнювати і називати кольори, знаходити правильне рішення. Оцінюючи стан мовленнєвої діяльності, педагог визначає якість та кількість активного та пасивного словників, розуміння мови, наявність мовленнєвої ініціативи, фразової мови.

Спостерігаючи за дитиною в групі, особливо важливо звернути увагу на розвиток дрібної моторики рук. Функції кистей рук і мови тісно взаємопов'язані, тому оцінюючи стан дрібної моторики, можна прогнозувати подальший мовленнєвий розвиток дитини. Важливим у обстеженні є і оцінювання стану мовленнєвого апарату, його моторики, і навіть стан фонематичного сприйняття. Логопед оцінює засвоєння дитиною звукової сторони мови [7, с. 20].

У подальшому формуємо індивідуальну програму корекційно-розвивальної роботи.

У тимчасовому та змістовному плані умовно виділяється три етапи логопедичної роботи: I етап (жовтень - грудень), II етап (січень - березень), III етап (квітень - червень). На кожному з етапів послідовно вирішуються завдання, що

поступово ускладнюються, корекційно-розвиваюча логопедична робота.

У ході першого етапу логопедичної роботи вирішуються такі завдання: виховання немовленнєвої та мовленнєвої уваги, розвиток розуміння одно- і двоскладових інструкцій; подолання немовленнєвого та мовленнєвого негативізму; викликати потребу у фонетичному самовираженні, стимулювати появу першого слова і використання окремих слів як речень, створювати можливості для використання у спілкуванні речень з двох слів.

Тренування уваги дітей починається з вправ та ігор, спрямованих на виділення і диференціацію окремих шумів і немовних звуків, виявлення і розуміння значення окремих слів, семантики фраз та інтонації мовлення дорослих. Логопед привчає дитину до виконання односкладових інструкцій. Поступово формується комунікативна інтенція (намір) до вербального висловлювання (спочатку однослівного, потім двослівного) [3, с. 75].

Ігри, спрямовані на розвиток уваги: "Де подзвонили?", "Тихо - голосно", "Знайди іграшку", "Вітер і птахи" та ін. та сприйняття (зорового, слухового, дотикового, смакового та нюхового). Удосконалюється акт розглядання предмета, розширюються можливості зорово-моторної координації, встановлюється взаємозв'язок між зоровим сприйняттям предмета, поведінкою по відношенню до предмета і називанням його логопедом.

Дитина розуміє характеристики предметів (форма, колір, розмір) і розширює можливості фонематичного сприйняття. Даються завдання на використання гармат і співвідношення зорово-моторних форм мислення. За необхідності у процес розв'язання дитиною розумових завдань включається мовлення дорослого, щоб послідовно стимулювати самостійні мовленнєві реакції дитини в аналогічних ситуаціях [1, с. 31].

Ігри для формування когнітивних передумов появи мовленнєвого висловлювання: "Склади пірамідку", "Веселі матрешки", "Парні картинки", "Сховай кульку", "Підбери ляльку сукню", "Знайди таку ж", "Розрізні картинки", ігри-вкладиші та ін. Розвиток вербальних засобів спілкування відбувається на тлі розширення когнітивних здібностей. Стимулювання дитячого мовлення без втручання в нього відбувається за умови, що дітям надається можливість вибору засобів спілкування (невербальних і вербальних) [8, с. 19].

Поступово в мовленнєвий матеріал занять включаються: форми дієслів у 2-му особі од. числа; дієслова теперішнього часу 3-ї особи од. числа; ряд відмінкових форм іменників (Н.в., З.в.), іменники зі зменшувально-пестливим суфіксом, деякі прикметники, що позначають величину, форму і колір; деякі види займенників.

Принаймні розширенням мовленнєвих можливостей дітей логопедом стимулюється поява у промові узгодження форм Н.в. іменників з дієсловом. Робота проводиться на матеріалі лексичних тем "Я і моя сім'я", "Як тварини подають голос", "Наші іграшки", "Дитячий садок" та ін. Формування та розвиток перших практичних уявлень дітей про звуки та слова відбувається в ігрових ситуаціях. Застосовується мовленнєвий матеріал, що включає голосні "А, О, У, І". Логопед привчає дітей правильно вимовляти голосні та його поєднання ізольовано й у складі слів, диференціювати їх у слух й у вимову [4, с. 20].

Розвивається фонаційне та фізіологічне дихання у дітей. Артикуляційна гімнастика проводиться з використанням кумедних малюнків-символів, що підвищує інтерес дітей до її виконання. Формування та розвиток тонких рухів пальців рук. Одночасно бажано проводити масаж кистей рук та пасивну пальчикову гімнастику. Вправи повинні бути спрямовані на попереми́нне стискування, розтягування та розслаблення м'язів кисті. Обсяг рухів повинен збільшуватися поступово, не викликаючи у дитини неприємних та болючих відчуттів. Залучати до процесу необхідно всі п'ять пальців руки, оскільки в кожного з них свій коефіцієнт корисної дії у розвиток рухової області кори мозку і, відповідно, мовленнєвої діяльності. Використовуються ізольовані рухи кожного пальчика.

У процесі різних видів дитячої діяльності закріплюється мовленнєвий матеріал, який є найскладнішим для дітей. На цьому етапі пріоритетними є самостійні види діяльності. Основна спрямованість навчання на цьому етапі - сприяти виникненню і розвитку потреби у мовленнєвому самовираженні за допомогою спільної практичної діяльності з дорослими.

Другий етап навчання заохочує подальший розвиток мовленнєвих навичок дитини. На цьому етапі вирішуються такі основні завдання: розвиток розуміння двоскладових інструкцій; формування вміння будувати речення з двох-чотирьох слів. Надання можливості учням брати участь у простому діалозі. Заохочення до засвоєння написання

іменників, дієслів, особових займенників та прислівників з великої та малої літери [10, с. 14].

Процес всебічного обстеження предметів у співпраці з дорослими розширює можливості вербальної комунікації.

Продовжується робота з розвитку наочно-дієвих форм мислення. Використовуються різні прийоми: зразки діалогів (дорослі та іграшки), введення додаткових комунікаторів, різні типи запитань. Опанування категорією числа дієслів, дієсловами теперішнього часу. У логопедичній роботі на даному етапі використовується лексико-семантичний матеріал наступних тем: "Фрукти", "Овочі", "Одяг", "Зимова казка", "Посуд", "Домашні тварини", "Дикі тварини" та ін. Продовжується розвиток рухливості артикуляційного апарату, дихання. Розширюються можливості дітей змінювати силу та висоту голосу. Діти привчаються правильно вимовляти приголосні: "М - МЬ, Д - ДЬ, Н-НЬ, П-ПЬ, Б-БЬ, К-КЬ, Г-ГЬ" у складі слів нескладної структури, розрізняти їх на слух і у вимові [2, с. 138].

Частіше використовують елементи сюжетно-відображувальної гри, завдання з образотворчої діяльності та конструювання. Продовжується розвиток тонко диференційованих рухів пальців рук у діяльності різних категорій дітей [11].

На третьому етапі корекційного навчання вирішуються такі основні завдання: подальший розвиток уміння користуватися простими реченнями для спілкування з дорослими і дітьми; використання конкретних словозмінних парадигм іменників і дієслів, закріплення простих словосполучень (за структурою і значенням); конкретних типів у мовленні стимулювання складання та використання складних речень (з урахуванням мовленнєвих можливостей особистості) [6, с. 33].

Закріплюються вміння розуміти та виконувати двоскладові інструкції, розширюються можливості у розумінні текстів (вірші, казки, оповідання). Дітям надається можливість керувати діалогом, виховується потреба у використанні ініціативних реплік у діалозі.

Розвиток вербальних засобів спілкування проводиться з використанням лексико-семантичного матеріалу за темами: "Хто літає?", "У лісі", "Транспорт" та ін. відмінкові закінчення.

Заняття з розвитку звуко мовленнєвого боку мови включають фонетичний і мовленнєвий матеріал зі звуками "Н,

Т, Д, В, Ф". Діти вправляються у виголошенні приголосних звуків у складі слів, розрізняти їх у слух й у вимові. Розвивається фонаційне дихання, голос, інтонація у процесі виголошення слів різної звукоскладної структури, словосполучень, фраз. Особлива увага на цьому етапі приділяється використанню діалогічного мовлення за умов сюжетної гри, театралізованих ігор.

Таким чином, для усунення або корекції порушень мовленнєвого розвитку у дітей треба цільова, системна і послідовна роботи вчителя логопеда за підтримкою інших фахівців в процесі оцінювання стану мовленнєвого розвитку та складання якісної індивідуальної програми навчання і виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. Київ : Видавничий Дім "Слово", 2004. с. 31.
2. Запорожченко Ю. Г. Використання засобів ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти. *Інформаційні технології в освіті*. Херсон : ХДУ, 2013. № 15. С. 138-145.
3. Запорожченко Ю. Г. Використання засобів ІКТ у дистанційному навчанні учнів з функціональними обмеженнями. *Інформаційні технології в освіті*. Херсон : ХДУ, 2023. № 16. С. 75-82.
4. Зімакова Л. В. Теорія і методика розвитку мовлення у схемах, таблицях, тезах : Навчальний посібник. Полтава, 2017. 48 с.
5. Потапенко О. М. Опанасюк І. С. Сучасні підходи до вивчення особистості дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19 "Корекційна педагогіка та спеціальна психологія". 2021. № 21. С. 225-227.
6. Спіркіна Т. Прямокутник. Цікаво познайомитись! Заняття для дітей середньої групи. *Дошкільне виховання*. 2022. № 5. С. 32-33.
7. Стельмахович М. Г. Етнопедагогічні основи методики української мови. *Українська мова і література в школі*. 2018. № 5. С.20.
8. Терещенко І. І в кімнаті, і в природі математика в пригоді. Математичні дослідження на весь рік. *Палітра педагога*. 2023. № 2. С. 19-21.

9. Трофименко Л. І. Особливості розвитку особистості дошкільників з мовленнєвими порушеннями. *Теоретичне і методичне забезпечення навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами*. 2018. № 8. С.224-229.

10. Шеремет М. К., Ревуцька О. В. Логопедія (корекційна робота при дислалії): навчальний посібник. Київ : Росток, 2019. 244 с.

11. Гладуш В. А., Комінко А. В. Інтеграційна модель розвитку пізнавальних процесів дітей з ООП засобами LEGO / *Наукові перспективи*. Серія «Педагогіка». ISSN (print) 2708-7530 № 6 (12) 2021 DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-6\(12\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-6(12)) <http://perspectives.pp.ua//13>